

Gyermek-közművelődés — gyermekkönyvtárak

A csaknem egy évig tartó közművelődési vitában sajnálatos, vagy inkább jellemző módon szinte egy szó sem hangzott el a gyermekközművelődés (a gyermekeknek szóló ismeretterjesztés) kérdéseiről. A Népművelés c. lap közművelődési vitájával párhuzamosan folyt ugyan egy színvonalas vita a gyermekirodalomról — az Élet és Irodalom hasábjain —, de ebben csak az olvasmányokkal foglalkoztak, más kérdés-feltevessel nem találkoztunk.

A gyermek-közművelődés nem csupán egy vita keretei közül szorult ki, hanem kellő szakmai és társadalmi érdeklődés sem mutatkozott meg iránta.

Pedig az elmúlt évek népesedési vitája és az MSZMP népességgpolitikai határozata, valamint az ezt követő kormányintézkedések a gyermekek felé fordították figyelmünket. Életük valamennyi területén gondoskodunk róluk. De milyen művelődési lehetőségeket biztosítunk nekik?

A könyvtárak a gyermekművelődés szinterei

A gyermekek művelődéséről hírt adó írások nagyobb és jobbik fele az olvasással, a könyvtárakkal kapcsolatos eredményeket rögzíti. A gyermek-közművelődés egyenlőtlenül alakuló rendszerében a könyvtárhálózat fejlődött a legharmonikusabban, ez a hálózat tekinthető át a legjobban, itt körvonalazható leginkább a munka színtere, mégpedig nemcsak a gyermekek olvasóvá nevelésében, hanem az előadásos ismeretterjesztés és más közösségi formák kialakításában is.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ olvasáskutatási osztálya 1973 első felében vizsgálódást végzett a közművelődési könyvtárak rendezvényeiről, csoportos foglalkozásairól, a könyvtárakban működő ifjúsági csoportok munkájáról. Vizsgálódásunkkor csupán helyzetkép felvázolására vállalkozhattunk, az érintett események tartalmi értékelését nem vállalhattuk, mert nincs erre elég adatunk. De olyan elemző vizsgálatot kívánunk elindítani, melynek eredményei visszahathatnak az egész könyvtárosi munkára.

Mintánkban 22 önálló gyermekkönyvtár és 157 gyermekrésztleg, illetve vegyes szolgáltatásokat nyújtó könyvtár szerepel, ugyanis 15 megyei, 38 Szabó Ervin kerületi, 66 városi, illetve városi-járásai, továbbá 19 nagyközségi-járásai, 20 községi és 21 szakszervezeti könyvtár választott kérdőívünkre. Ezek a könyvtárak 1973 első felében 1892 rendezvényt szerveztek gyermekeknek. A rendezvények megoszlását a táblázat mutatja.

Könyvtártípus	A könyvtárak aránya az összes vizsgált könyvtár százalékában	A rendezvények aránya az összes százalékában	Az egy könyvtárra jutó rendezvények száma
Megyei	8	22	27
FSZEK	26	21	10
Városi és városi-járásai	36	33	10
Nagyközségi-járásai	10	12	11
Községi	11	6	5
Szakszervezeti	12	4	3

A megyei könyvtárakban tartott rendezvények magas arányszáma jelzi, hogy ezek anyagilag jobban ellátott, jobban szervezett könyvtárak, amelyek általában alkalmas helyiségekkel is rendelkeznek, s jobb a személyzeti ellátottságuk, míg a többi könyvtártípusnál a személyi, az anyagi, a tárgyi feltételek hiánya kedvezőtlenül hat. A nagyközségi-járásai könyvtárak esetében talán az egyéb művelődési intézmények hiánya lendít valamit a rendezvények számán, de ezt a községi könyvtárak esetében feltehetően azért nem tapasztaljuk, mert a személyi gondok túl nagy visszahúzó erőt jelentenek (térbem szét nem választott kölcsönzés, illetve azonos nyitvatartási órák gyerekeknek és felnőtteknek stb.). Meg kell jegyezni, hogy ez a tevékenység nehezen összegeezhető a számok alapján (volt könyvtár, ahonnan csak példákat közöltek, s volt, ahol az alkalmi könyvkiemeléseket is kiállítás, illetve rendezvény címkével látták el). Emiatt adataink csupán tendenciákat jeleznek. A szervezés gyakoriságán kívül az egyes könyvtártípusokban nem találtunk lényeges szokásbeli eltéréseket, mivel a foglalkozások megközelítően azonos elemekből épülnek fel.

Előadások — foglalkozások

A hagyományos könyvtári tevékenységhez hozzátartozik a feladat, hogy rendezzenek foglalkozásokat, fogadjanak alkalmi csoportokat, szervezzenek előadásokat, sorozatokat. Szinte valamennyi könyvtár végzi is ezt, a gyermekkönyvtárakban pedig különösen kiemelkedő és hiánypótló munkát folytatnak a könyvtárosok. Gondozzák a gyermekeknek szóló előadásos ismeretterjesztés közvetlen formáit, fáradoznak a gyermekek öntevékenységének fejlesztésén, és egyre több gyermekközösség szervezésének is tanúi lehetünk. Tudatosan törekednek arra, hogy életkoruknak megfelelő színvonalú és tartalmú programokat szervezzenek a gyermekek számára, külön az óvodás, az alsó tagozatos és a felső tagozatos gyerekeknek, de mindezt nem merev elhatárolással.

Igen gyakoriak az úgynevezett *tájékoztató formák*: a könyvtárbemutatók, könyvismertetések, folyóiratszemlék. A könyvtárbemutatók a könyvtárak legalapvetőbb szolgáltatásainak egyike, de egyben az ismeretterjesztés senki és semmilyen más intézmény által nem művelt sajátos formája; az összes rendezvények 17⁰/₀-át teszi ki.

Ehhez a tevékenységhez kapcsolódik a 3. osztályosok tantervében szereplő könyvtári környezetismereti óra, és ez már átvezet a könyvtárakban rendezett tanítási órák kérdéséhez. Gyakran tartanak a könyvtárakban elsős, második gyerekeknek olvasási órákat, és mindinkább elterjed a felső tagozatosok ugyancsak könyvtárban rendezett irodalom-, történelem-, ritkábban biológia-, földrajz-, fizikaórája. Ez a tananyagot felfrissítő, tájékozódni tanító, látókört szélesítő forma a foglalkozások 19⁰/₀-át teszi ki.

Az ismeretterjesztő előadások jellegét természetesen meghatározza a hallgatók életkora. Az alsó tagozatosoknál a témák feloldódnak a beszélgetések, mesék, játékok kötetlenségében. Rendszerint maguk a könyvtárosok tartanak — a „Bölcs Bagolyt” megszégyesítve — érdeklődést felkeltő és kielégítő beszélgetéseket a régi korokról, nagy írókról, a növény- és állatvilágról, messzi tájakról.

A felső tagozatosoknál is gyakran kapcsolják össze az előadásokat vetélkedőkkel, kirándulásokkal. Náluk a fő téma az irodalom, ezt követi a természettudomány, technika, földrajz, történelem, zene, de néprajzi, helytörténeti előadásokkal is találkozhatunk. Az előadók nem egy esetben maguk a gyerekek. Egy-egy téma gyakran sorozattá növekszik, amely körül csoport is kialakulhat az állandó érdeklődőkből. Az ismeretterjesztő rendezvények aránya 16⁰/₀.

Az öntevékenységet serkentő foglalkozások is számos könyvtár tevékenységére jellemzők. Sok könyvtáros kapcsolja össze a foglalkozásokat rajzolással, rajzoltatással, illusztrációk készítésével, figurák tervezésével, bábkészítéssel. A bábozás önálló tevékenységként is gyakran szerepel a könyvtári foglalkozások között, számos helyen alakult báb- és gyermekszínházi csoport. Ha ezekhez a foglalkozásokhoz számítjuk a szavalóversenyeket, az általános témájú (nem előadásokhoz kötött) vetélkedőket, kiderül, hogy a többi formát megközelítő arányban szerepelnek a könyvtári programok között — 14⁰/₀-kal.

Valamennyi könyvtárban leggyakrabban szerepel, az összes rendezvények 22⁰/₀-át alkotja a mese-, illetve verhallgatás és -mondás, a játékfoglalkozás, valamint a diavetítés.

Jeles esemény a gyermekkönyvtárban az irodalmat gyermekközelségbe hozó előadók, színházi csoportok fellépése, írók vendégül látása és a hagyományokat ápoló ünnepek megrendezése.

Sajnos, a fiatalok amatőr csoportjainak repertoárjában nagyon ritkán szerepel gyermekeknek összeállított igényes program. Hasonló a helyzet az előadói estekkel kapcsolatban is. A gyermekek nyelvén tudó mese- és versmondók (Sólyom Kati, Margittay Ági, Surányi Ibolya) ugyan eljutottak néhány könyvtárba, de szinte teljesen hiányoznak a 10—15 évesek befogadóképességének, érdeklődésének és érzelmi világának megfelelő irodalmi összeállítások. Mintegy 80 alkalommal rendeztek a könyvtárak találkozókat az írók és a gyermekek között. A meghívott 30 író, költő közül sokan több könyvtárnak is vendégei voltak. A kicsikkel elsősorban a költők találkoztak, rangos, jó gyermekirodalmat teremtők; például Kormos István, Zek Zoltán, Horgas Béla, Varga Katalin.

A felsősök érdeklődése a népszerű tudományos-fantasztikus irodalom művelői felé fordult, 20 alkalommal találkoztak olvasóikkal a műfaj legjobb képviselői: Kulin György, Fábian Zoltán, Csernai Zoltán, Kuczka Péter, Fekete Gyula. Az író—olvasó találkozók két visszatérő főszereplője a nyelvi játékok két mestere: Vargha Balázs és Kiss Dénes.

A vizsgálat számaiból kitűnt, hogy a városi környezetben működő könyvtárak gyakrabban rendeznek programokat az alsó tagozatos gyerekek számára, hiszen a felsősök művelődési igényeinek kielégítésére a városokban sok az egyéb művelődési

lehetőség is. A járási és a községi könyvtárak viszont gyakrabban foglalkoznak a felső tagozatosokkal, a szegényes művelődési lehetőségeket kívánják így ellensúlyozni.

Megkérdeztük a könyvtárakat arról is, hányszor rendeznek más szervezettel, intézménnyel közös programot. A városi környezetben az együttműködést tükröző számok is magasabbak, mint a nagyközségekben, falvakban. Feltehető az is, hogy az iskolákkal, művelődési házakkal, az úttörőszervezettel kialakított jó együttműködés következtében több a rendezvény, könnyebb a szervezés, nagyobb a kedv a munkához.

Klubok, körök a gyermekkönyvtárakban

Az egyre inkább erősödő, önálló életet élő ifjúságiklub-mozgalom az elenyésző számú úttörőklub kivételével szinte teljesen a 14 éven felüli korosztályra épül. A gyermekkönyvtári környezet, a gyermekkönyvtáros állandó, megbízható jelenléte, pedagógiai felkészültsége ideális körülményeket teremthetne a gyermekközösségek kialakítására, a rendszeres működéshez szükséges anyagi és szakmai támogatást azonban szinte sehol sem kapják meg a könyvtárak. A csoportok élete elsősorban a könyvtáros egyéni kezdeményezésén múlik, azon, hogy vállalja-e a gyerekekkel való mélyebb és rendszeresebb foglalkozás pedagógiai, szakmai, emberi terhet. A nehézségek ellenére figyelemre méltó, mennyien vállalják ezt a külön erőfeszítést.

A vizsgált 179 könyvtárból 7 megyei, 8 Szabó Ervin kerületi, illetve városi-jarási, 8 nagyközségi-jarási, 11 községi és 6 szakszervezeti könyvtárban összesen 97 csoport működik (van, ahol több is). Ezek közül 59 általános érdeklődést kielégítő, vegyes programú gyermekcsoport, 10 irodalmi érdeklődésű gyerekek csoportja, 9 könyvtári ismereteket nyújtó, szakkörjellegű csoport, 7 bábkör, 6 színjátszó csoport, 3 zenei klub, 2 rejtvényfejtők klubja és 1 filmkör. A felső tagozatosokból 39, az alsó tagozatosokból 19 csoport alakult, 39 csoport vegyes részvétellel működik, illetve nem jelölték külön a résztvevők körét. 73 csoportot könyvtáros vezet, 19-nek élén pedagógus áll, 5 csoportot hivatásos népművelő irányít, 5 csoport a felnőttön kívül gyerekekből álló klubvezetőséggel is rendelkezik. A vizsgált klubok 7%-a 10 évnél, 11%-a 5 évnél régebben alakult, 1969 óta 10%, 1970 óta 10%, 1971 óta 15%, 1972 óta 35% és 1973 óta 12%-uk működik rendszeresen.

A 179 könyvtáron kívül feltehetően még számos helyen tartanak rendszeres foglalkozásokat azonos összetételű gyerekcsoportok számára.

Beható pedagógiai és csoportlélektani elemzéssel nyilván meg lehetne egymástól különböztetni az *alkalmi társulásokat* és a *valódi közösségeket*. A vizsgálat azt is kimutathatná, hogy hol, milyen módszerekkel, milyen könyvtárosi és pedagógiai magatartással és milyen lehetőségekkel érték el a legjobb eredményeket, és ez valamennyi gyermekkönyvtáros számára hasznos, sőt nélkülözhetetlen tudnivaló lenne. A kiküldött kérdőívek válaszádi ugyanis szinte minden esetben megemlítették, hogy munkájukat meglehetősen nehezíti a *módszerek, a tapasztalatok kicserélésének hiánya*. Foglalkozásleírásokat, témajavaslatokat és találkozási lehetőségeket kérnek. Az ifjúságiklub-mozgalom bontakozó és mindjobban finomuló gyakorlatából sok mindent fel lehetne használni a könyvtári csoportok vezetőinek tájékoztatására, szakmai segítésére. Létrejöhetne a tapasztalatcserre másfajta klubok vezetői és a könyvtárosok között is, ezzel az ifjúságiklub-mozgalom is frissülne, új módszereket kapna.

A tennivalók

Az 1973 őszén a Népművelési Intézet és a KISZ KB által rendezett ún. klub-módszervásár mintájára, ahol az ifjúsági klubok bemutatták saját foglalkozásaikat, programjaikat, mielőbb meg kellene rendezni és később módszeressé tenni a *könyvtári foglalkozások országos bemutatóját és tapasztalatcseréjét*. (Az említett módszervásár egyik legkitűnőbb programleírása egyébként egy gyermekkönyvtárban megtertartható mesemegelevenítő foglalkozás volt.)

A fenti kérdőíves vizsgálatot elvégeztük a felnőtteknek kölcsönző könyvtárak rendezvényeivel kapcsolatban is. Erre vonatkozólag csupán egyetlen tényre szeretnék kitérni. A gyermekrendezvények esetében sokkal *ritkábban találkozunk külső, meghívott előadókkal*. Ez részint abból következik, hogy előadói tiszteletdíjra a gyermekkönyvtárakban még a felnőtttrészeleknél is kevesebb pénz jut, részint abból, hogy a gyerekkönyvtárosokban sokkal nagyobb a kedv és hajlandóság arra, hogy egy-egy témát maguk feldolgozzanak, a gyerekek nyelvére lefordítsanak, és elő is adják. Külön szakmai vita tárgya lehetne (ha lennének ilyen viták), hogy kell-e növelni a külső közreműködők számát. Szerintem nem, de akkor a foglalkozásokat vezető, az előadó könyvtárosoknak a módszertani segítségen kívül munkaidő-kezdvezményt és nagyobb erkölcsi elismerést is kellene kapniuk.

Havas Katalin